

AKUZAČNÍ A INKVIZIČNÍ PRINCIP VE STAROČESKÉM TRESTNÍM PROCESU

ACCUSATIONAL AND INQUISITIONAL PRINCIPLES IN OLD CZECH CRIMINAL PROCEDURE

JIŘÍ KUČERA

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Abstrakt

Vývoj úpravy trestního procesu u nás ve stavovském období je pojednán v obou hlavních právních systémech (právu městském a zemském) jako určité střetávání akuzačních a inkvizičních principů. Analýza dochovaných pramenů se blíže zaměřuje i na vysledování míst, v nichž můžeme nalézt stopy odkazů římského práva a míst, která naopak mají jiné kořeny, např. starogermánské či slovanské obyčejové.

Klíčová slova

Trestní proces, právní dějiny.

Abstract

The development of regulation of criminal procedure in this country during the period of the estates is characterized by certain conflicts between accusational and inquisitional principles in both main legal systems (urban law and provincial law). The analysis of well-preserved sources concentrates on search for places where we can find inheritance traces of the Roman law and also places of other origin, for example Old-Germanic roots or Slavonic common law roots.

Key words

Criminal procedure, history of law.

V souvislosti s přípravou rekodifikace trestního procesu nutně znovu vyvstává otázka po základním charakteru trestního procesu, který má být zakotven, přičemž tento základní charakter je zákonitě určován použitým poměrem prvků procesu inkvizičního a akuzačního, resp. adversárního. Nezbytným základem těchto úvah by měla být i znalost řešení kombinace uvedených prvků ve starém tuzemském procesním právu, což je právě oblast, již si klade za cíl nastínit tento příspěvek.

Prvopočátky trestně procesní úpravy na našem území pramení z vůle státu omezovat krevní mstu, coby základní reakci na protiprávní útok, neboť státní moc tradičně vykazovala zájem na tom, aby alespoň částečně dostala trestání osob na území státu pod svou kontrolu¹. Krevní msta s sebou nesla i občinovou odpovědnost za stíhání trestných činů spáchaných v hájemství obcí; ve staroslovanském právu hovoříme o „společné ruce“ ve významu společného ručení za to, že pachatelé trestných činů budou vypátráni a postiženi².

I s nárůstem moci knížecí, resp. státní přetrvávala velmi dlouho zároveň rodová uzavřenost, takže výkon trestu na osobě pachatele mohl být dosti obtížný v případech, kdy osada zločince dobrovolně nevydala. Právě v těchto případech nejdéle přetrvával institut kolektivní odpovědnosti – společné ruky, která s sebou nesla odpovědnost obce za zločiny pachatele, jehož odmítala vydat k potrestání nebo jehož stopa se v obvodu obce ztratila.

Po formální stránce je pak trestní proces odvozen z procesu civilního. O trestním procesu hovoříme s určitou licencí. Jádro procesních postupů samozřejmě zůstává po dlouhou dobu obyčejové a spíše než jednotný proces v dnešním slova smyslu můžeme pak v nejstarších právních památkách postupně vysledovat snahu po zakotvení ustálených pravidel postihu pachatelů jednotlivých trestných činů, vesměs s malou měrou zobecnění.

Ve srovnání s okolními zeměmi ztěžuje jakékoli zobecňující procesní úvahy zvláště realita každodenního prolínání německého, slovanského obyčejového a římsko kanonického práva včetně práva procesního. Tyto linie zůstávají vedle sebe zachovány po mnoho století; unifikace trestního procesu nastupuje jen velmi pozvolna a nesměle a prosadila se až díky jednotné úpravě v habsburských kodifikacích Josefa I. a Marie Terezie, kdy cenou za jednotu bylo ukončení samostatného vývoje českého trestního práva.

Po celou námi sledovanou dobu důsledně platí, že před každým soudem (zemským, městským, církevním etc.) se uplatňuje jiný proces a každý má být souzen na soudě odpovídajícím jeho stavu. Vedle zemských zřízení zásadu personality v této podobě ustáleně deklarují i práva městská včetně soudobé judikatury³. Teritorialita se jako základní princip prosazovala v případě skutků spáchaných cizincem⁴. V městském právu neplatila personalita bezvýjimečně potud, že dle ustálené judikatury mohl být měšťan jednoho města úspěšně žalován u městského soudu v tom městě, kde se dopustil protiprávního jednání.

1. Trestní proces v zemském právu

K formálnímu ani faktickému vydělení trestního procesu z jednotného procesu během existence samostatného zemského práva v zemích Koruny české nikdy nedošlo. Spíše než trestní proces ve vlastním slova smyslu tedy budeme sledovat vývoj některých institutů využívaných specificky pro postih trestných činů. Množství těchto zvláštních institutů souvisí s postupným průnikem oficiality do obžalovacího procesu.

Daný trend byl ve středověku postupně též institucionálně posilován; na soudce byla přenášena v některých případech i funkce žalobní, vedle toho proniká nesměle do tuzemského práva inkviziční zásada, nejprve v podobě obecné oznamovací povinnosti ve vztahu k trestným činům. V obyčejovém právu toto nalézá nejvýraznější odraz v bezvýjimečném zákazu fedrování (napomáhání, ukrývání apod.) zločinců. ŘPZ tento zákaz podrobně rozebírá v čl. 39 – 42 tak, že „...kdyžby utekl, má po všech krajích provolán býti s tú vinú ..., kdoby ho přechovával, má se proti němu zakročiti jako proti zevnímu nepříteli...“, přičemž tento zákaz dopadá i na samotného panovníka a v případě jeho porušení je zakotveno právo odepřít panovníkovi poslušnost⁵.

K tomu přistupuje postupná obyčejově vyvinutá obecná povinnost zakročovací, kdy na pokřik poškozeného (např. „nastojte“, pomagajte“) se každý, kdo takový pokřik slyšel, musel na místo dostavit a pomáhat nepřátele a zhoubce zemské zadržet.

Z uvedeného plyne, že na rozdíl od civilního řízení nebyl trestní proces v širším slova smyslu (tj. proces zjištění, zajištění a potrestání pachatele trestného činu) v zemském právu nijak ujednocen. Po jaké linii dopadení a potrestání pachatele proběhlo, záviselo nejen na

povaze trestného činu (např. přítomnost veřejného zájmu, resp. zájmu panovníka), ale i např. na tom, zda byla známa osoba poškozeného.

Počátky trestního procesu musíme nahlížet spíše než jako určité řízení, tedy proces ve vlastním slova smyslu, jako faktickou činnost státní moci, popř. poškozeného či jeho příbuzných. Nejprve se začaly instituty trestního procesu prosazovat v případech, kdy byl pachatel přistižen přímo při činu, čímž rušil zemský mír. Tehdy reagovala veřejná moc ihned, přímo, často bez soudního rozhodnutí. Např. se vražda spáchaná před králem či soudem trestá bez čekání na obžalobu trestem smrti⁶, podobně se z úřední iniciativy stíhá poranění, pokud je někdo spáchá před králem, a to utětím ruky, neboť přistupuje aspekt rušení zemského míru. Pokud nebyl pachatel přistižen představitelem veřejné moci, zůstávala však stále i v těchto případech výrazná role poškozeného, který musel zjevného viníka usvědčovaného „horkým účinkem“ samým dopravit před soud a zde požádat o potrestání; trest pak byl okamžitý.

Pod vlivem církve byl od nejstarších dob z moci úřední stíhán delikt kacířství, od 12. století pak útok proti panovníkovi.

Veřejná reakce byla od 13. století usnadněna díky zřízení popravců, jejichž místo následně zaujali krajští hejtmané, kteří měli zvláště u činů obecně nebezpečných či velmi závažných (vraždy, loupeže, zhářství) povinnost stíhat pachatele a případně je přivádět před soud k potrestání. Tuto činnost fakticky vyvíjely orgány vytvořené k tomu krajskými landfrýdy, jejichž prostřednictvím se šlechtici usedlí v příslušné oblasti měli sami starat o postih jednání rušících zemský mír.

Odlíšný proces nastupoval v situaci, kdy u deliktu bylo lze jasně určit osobu poškozeného (loupež, zranění, znásilnění, únos), a to zvláště v případech, kdy pachatel nebyl dopaden přímo při činu. Postih těchto jednání dlouho zůstával na soukromé iniciativě – v rámci jednotného procesu. Směrování k samostatnému trestnímu procesu probíhalo velmi zvolna, a to cestou rozšiřování veřejné iniciativy na stíhání trestných činů, cestou stále častějšího veřejnoprávního stíhání deliktů zásadně soukromožalobních a cestou podřizování obligatornímu řešení pořadem práva těch situací, které dříve mohly být řešeny mimosoudně.

Přitom je třeba mít na paměti, že rychlost, s jakou jednotlivé trestné činy počaly podléhat veřejné žalobní iniciativě, zdaleka neodpovídá našemu dnešnímu povědomí o typové

závažnosti jednotlivých deliktů. Primárním cílem vznikajícího středověkého trestního práva byla ochrana vlastnictví, takže zatímco již v nejstarších právních památkách (*Leges Barbarorum*, Ruská pravda) nalézáme drastické tresty za majetkovou trestnou činnost, zůstává např. postih vražd velmi dlouho zásadně závislý na soukromé iniciativě pozůstalých.

V případě činů páchaných šlechtici vydržel princip soukromé iniciativy srovnatelně nejdéle; snahy rozšířit princip postihu *ex officio* i na trestné činy šlechticů, které jsou celkem výrazné nejméně od doby Karla IV., narážely na tuhý odpor. Přednost před trestním postihem šlechticů tak začasťe dostává e. g. i v případech úmyslných usmrcení smír mezi pachatelem a příbuznými zabitého, popřípadě za použití ceremonie pokory, při níž pachatel ulehl naznak na zem a symbolicky se poddával pomstě příbuzného, jenž mu kladl špičku meče na prsa.

Soukromé iniciativě se dostává postupné regulace, když krevní msta se nejprve individualizuje (dopadá jen na osobu pachatele) a později je právem regulována do podoby ordálu soudního souboje, kdy na místo obou rodů se utkává mezi sebou vrah a jeho žalobce, kterým je nejbližší příbuzný usmrceného. Také výkon trestu po ordálovém souboji zůstává často v rukou vítěze, který ještě ve 14. století mohl v některých případech protivníka sám „svú rukú stieti“.

Soukromá msta nejdéle přežívá např. v případech únosu, kdy unesená či její otec měli dlouho právo vlastnoručně potrestat stětím pachatele, stejně jako měl otec nebo manžel až do 17. století právo zabít provinilou dceru nebo svou manželku a jejího milence, pokud je dopadl při činu. Jinak však již v 16. století nebylo myslitelné, aby si poškození sami svémocně vyřizovali svou věc s pachatelem; takový postup zakládal např. trestný čin výboje a moci.

Ve druhé polovině 13. stol. se zároveň s posílením moci státu rozšiřuje výrazněji i prostor pro veřejnou trestní iniciativu, z úřední povinnosti se pečuje o bezpečnost na cestách a stát také více dbá o hospodářské jistoty (kontrola mincí, měr a vah). Alespoň v teoretické rovině se začíná prosazovat myšlenka, že pachatelé trestných činů mají být stíháni, ať pocházejí z jakéhokoli stavu⁷. Pro další vývoj trestního procesu je pak zásadní zavedení instituce psaní (psání), která má rovněž zásadně dopadat na všechny vrstvy obyvatelstva⁸.

Specifika trestních kauz si postupně vynutila řadu procesních odchylek od běžného procesu civilního, na něž se krátce zaměříme. Obecná jednota procesu byla navenek presentována i skrze institucionální jednotu soudu a jeho stále stejné obsazení.

Soudní moc se od nejstarších dob chápala jako součást moci panovníka, který ji však mohl v některých případech (většinou) delegovat soudům. Případy, kdy panovník soudil přímo, byly chápány jako privilegované. Takto např. již výsady Soběslava II. pro pražské Němce zakotvují, že „...6. Souditi zabití člověka přísluší knížeti, při čemž ať se knížeti za zabití zaplatí deset talentů řezenské mince nebo propadne pravá ruka vrahova nebo se zařídí věc podle milosti.“ Soudit se mělo od rána a skončit vždy ještě dopoledne. Od nejstarších dob se také upřednostňovalo, aby soudilo více soudců ve sboru. Výstižně popisují právě popsané principy Statuta Konrádova z první poloviny 13. století⁹.

Ohledně obsazení soudu při trestním procesu můžeme v zemském právu vysledovat i v době jeho největšího rozkvětu houževnatý odpor k tomu, aby soudili odborníci. Všehrd to s hrdostí komentuje tak, že při soudě zemském „Súdie se také sami sebú, Královskú Milostí najprv a kmety, totižto pány a vladykami k súdu volenými, ne doktory nebo jinými lidmi v práviech přespólních a cizích učenými, zemi české k jich obyčejóm málo nebo nic užitečnými.“ Do šlechtické samosprávy v otázce souzení trestných činů vnáší drobný prvek inkvizičního procesu až čl. A 10 Obnoveného zřízení zemského pro případy, kdy by dle rozsudku mělo být sáhnuto na život, tělo nebo čest obžalovaného; takovýto rozsudek se před vyhlášením musel k případnému rozhodnutí předkládat králi. Starý český proces byl zásadně veřejný a ústní, stál na projednací zásadě a iniciativě stran. Tajné a písemné jednání zavádí až OZZ.

Nejvýrazněji se specifika trestního procesu odrážejí v rovině dokazování, kdy v nejstarší době stačilo v trestní věci jen pouhé nařčení („nárok“) k tomu, aby byl obviněný přinucen k očistné přísaze, takže narozdíl od civilního procesu nenesl žalobce břemeno důkazní. Později byla předpokladem platné trestní žaloby opověď sousedům a ohledání skutkové podstaty komorníkem, což se v civilních věcech rovněž zásadně nedělalo. Jako předpoklad žaloby v trestních věcech se naopak nevyžadovaly řezané cedule, neboť se nepředpokládala možnost mimosoudního styku mezi pachatelem a poškozeným, popř. pozůstalými¹⁰.

Důkazy byly připouštěny jak formálně – subjektivní (typicky přísaha, a to jak očišťovací coby důkaz hlavní, tak např. doplňovací, oceňovací a pro nevydání listů), tak materiálně – objektivní (především zemské desky, listiny, svědectví, ohledání místa činu a předložených předmětů).

Klíčovou roli hrály do 14. století ordály. Základ pro jejich užití byl obyčejový a vyvinula se jich řada – již Dekreta Břetislavova hovoří o soudu vody a žhavého železa¹¹, nadto staré právo znalo ordál soudního souboje a ordálovou přísahu. Výkonem ordálu souboje, ať již dopadl jakkoli, spor i jeho důsledky končily, takže jím byla původní krevní msta maximálně zredukována. Právě u tohoto ordálu se vyvinula přesná pravidla o provádění soubojů¹².

Vymizení ordálů se podařilo nepřímo prosadit Karlu IV., který inicioval opatření biskupa Arnošta z Pardubic z roku 1343 zakazující účast kněží při ordálech, což značně snížilo důkazní prestiž ordálů¹³; poslední zmínky o nich ustávají během husitství. Přísaha následně ve stavovském procesu změnila charakter a ztratila svou ordálovou povahu.

Obžalovací charakter procesu před zemským soudem nepřipouštěl užití tortury k vymození doznání fyzickým násilím. Aplikace tortury na šlechtice vůbec připadala do úvahy jen zcela výjimečně, u politických deliktů na základě zvláštního rozhodnutí panovníka a nikoli před zemským soudem.

Oficialita se prosazuje velmi nesměle. Odhlédneme-li od snah Karla IV., tak v podstatě až počínaje 16. stoletím můžeme pozorovat významnější činnost veřejných žalobců – královských prokurátorů, kteří zaváděli obžalobu v případech, kdy tak neučinil žádný soukromý žalobce (má tedy veřejná žaloba stále jen podpůrný charakter). Tato jejich obecná povinnost, která je paralelní povinnosti, jež od roku 1547 ve městech plnili rychtáři, začala postupně vystupovat do popředí za vlády Ferdinanda I. Původní funkcí královských prokurátorů bylo spíše dohlížet na řádné naplňování fiskálních zájmů státu – zaměřovali se na krácení pokut a povinných odvodů.

Obnovené zřízení zemské pak oficialitu dále posiluje, ale stále zachovává soukromý obžalovací proces jako základní. Na jedné straně totiž (čl. R I – V) ukládá všem úřadům, aby z úřední povinnosti pečovali o stíhání všech trestných činů, o kterých se dozvědí (včetně

typicky soukromožalobních jako „mord“ či „zlý účinek“), zvláště krajským hejtmanům (v čl. A 48) je uložena povinnost provádět vyhledávání trestných činů a tyto stíhat. Podání obžaloby samotné však primárně zůstává na soukromém žalobci, kterému měly úřady povinnost poskytnout všechny podklady potřebné k vedení sporu. Až v případě, že soukromý žalobce iniciativu do šesti týdnů nepřevzal, postupovala státní moc i dále. Žalobu měl podat u šlechtických soudů na příkaz místodržících komorní prokurátor a u městských soudů královský rychtář (čl. T 9). Tím byla, byť dosud podpůrně, nařízena poprvé veřejná žalobní iniciativa v celém spektru trestných činů, což představuje i klíčový okamžik pro osamostatnění se trestního procesu. Soukromá iniciativa začala v praxi odumírat, veřejná získávala převahu, následně logicky rostou požadavky na kvalitu dokazování, na což soukromník nemá prostředky a při neúspěchu riskuje protižalobu za křivé obvinění, takže se pomalu ale jistě směřuje k jednotnému inkvizičnímu procesu, který bude předmětem jiné části práce.

Zatím ale OZZ nedává ani v případech, kdy žalobu podával ex. officio rychtář nebo komorní prokurátor, možnost nějakého speciálního postupu, proces probíhá v ustálených civilních formách, žalovaný z vraždy odpovídá písemnými duplikami a excepce, přičemž ani důkazní řízení nebylo podstatně odlišné s tou výjimkou, že v hrdelních věcech nebylo možné nahradit osobní výpověď písemnou svědeckou výpovědí. Jen postupně vznikají zvláště v činnostech apelačního soudu tendence postupovat v řízeních ex officio odchylně od akuzačních procesů. Inkvizičním tendencím apelačního soudu se dostává podpory až následnými habsburskými kodifikacemi trestního procesu v 18. století, počínaje Constitutio Criminalis Josephina (1707), která ještě neodstraňuje starší řízení akuzační, jen je doplňuje pro případy veřejných žalob, kde zakládá pravidla samostatného inkvizičního trestního procesu, zatímco pro soukromé žalobce zůstává vše beze změn.

Teprve Tereziána odstranila v roce 1768 prakticky možnost stíhat delikty fakultativně buď pořadem procesu inkvizičního, nebo akuzačního, a odlišila tím důsledně řízení v civilních a v trestních věcech. Nesetkalo se to s žádným odporem, neboť akuzační proces v trestních věcech dlouhodobě degeneroval; jednak se množily případy různých nesmyslných a křivých nařčení, jednak v důsledku podplacení či nátlaku byly i závažné věci, např. vraždy, často vyřešeny mimosoudně a pachatel zcela unikl potrestání, což se již nesnoubilo s dobovými představami o spravedlnosti.

Lze tedy uzavřít, že za dobu samostatného vývoje starého českého práva nebyla jednota řízení civilního a trestního nikdy zcela přetržena.

2. Trestní proces v městském právu

Vývoj hrdelní jurisdikce v našich městech můžeme sledovat od 13. století, kdy se panovníkův regál v podobě trestněprávní pravomoci postupně přenáší na královská města a na pozemkové vrchnosti, které následně stíhání těch činů, jež se přímo nedotýkají jejich zájmů, delegují na poddané měšťany. Je přitom zjevné, že zatímco soudy královských měst se těšily relativní samostatnosti, neboť král nemohl hlídat vše, byly soudy v poddanských městech více závislé na vůli vrchnosti. Představitelem hrdelní jurisdikce byla městská rada, která vznikla z původního pomocného rychtářova sboru a vyvinula se ve vrcholný orgán městské samosprávy soustředující ve vymezeném rozsahu moc zákonodárnou, soudní i výkonnou. Rada byla zpravidla 12 členná, členové se označovali jako přísežní konšelé, konšelé či radní¹⁴. Poté, co v době pobělohorské zaznamenaly dočasný úpadek, jsou městské hrdelní soudy znovu na vzestupu od 2. poloviny 17. století. V jejich činnosti však došlo k velikému faktickému posunu směrem k rozšíření apelačního práva¹⁵, a tím k růstu jejich závislosti na apelačním tribunálu, mj. právě v závažných kriminálních procesech. Apelační soud se neomezoval na činnost přezkumnou, ale vydával též instrukce o způsobu vyšetřování trestných činů.

Městské soudy zasedaly zásadně nepřetržitě, přerušovaly jen na svátky apod. Jednání bylo původně ústní a veřejné, písemné jednání nařízené pro zemské právo v OZZ bylo městským soudům nařízeno na základě rezolucí z roku 1641. Apelační soud soudil bez účasti stran, jen na základě spisů¹⁶.

Podobný úkol jako královští prokurátoři v zemském právu měli ve městech od roku 1547 královští rychtářové, ale právo městské již od nejstarších dob „při skutku lícném“ dopouští trestní stíhání i bez obžaloby, přičemž úkol veřejného žalobce před soudy měst ve starších dobách plnil též soudce – přísežný, kmet. Nebyla to však jediná výjimka, kdy proces s delikventem mohl již ve starším právu městském proběhnout i bez poškozeného na místě žalobce.

Oproti zemskému právu lze vysledovat z některých náznaků, že městské právo tendovalo k postihu některých deliktů ex officio již ve starších dobách. Jednoznačně mohla být na pachatele přistiženého při činu uvalena z moci úřední vazba. Již např. Brikcí pak sice uvádí, že seděl-li by pro domněnání vraždy kdo šest nedělí: nebude-li žalobník, má propuštěn býti, ale tento zkrácený výklad, jenž bývá někdy přejímán i do odborné literatury, může být zavádějící, neboť plný text kap. XXVIII. art. VIII. zní: „Jest-li že by obžalovaný pro vraždu třikráte 14 dní byl u vězení, a rychtář ani přísězní nevěděli by, jest-li vinen čili nic (!), a při jímání jeho žádná braň u něho nebyla nalezena (!), a žádný naň nežaluje ani žádá sobě usauzení: muož z vazby prost a svoboden puštěn býti.“ A contrario lze z uvedeného dovodit, že pokud byla vina pachatele přísězným zřejmá, patrně např. tehdy, byl-li při činu přistižen nebo pokud byly k dispozici nějaké dostatečně jisté materiální důkazy (zkrvavená zbraň nalezená při zatýkání), mohlo k potrestání pachatele dojít i bez žaloby. V zásadě shodnou úpravu pak znají i Koldínova Práva městská¹⁷.

Rozdíly mezi magdeburskou a norimberskou skupinou našich měst v oblasti organizace justice nebyly nijak výrazné. Hlavní rozdíl spočíval v tom, že ve městech norimberského práva vyřizovaly soudní i správní záležitosti tytéž osoby, městští radní, zatímco v městech magdeburské oblasti byl soud složen z osob od radních odlišných, tzv. šéfů (kmetů), kteří nebyli vyměňováni každý rok jako městská rada, ale byli ustanoveni doživotně a jejich sbor se doplňoval prakticky vlastní volbou. Procesní právo bylo obdobné, magdeburské se proti norimberskému vyznačovalo jen poněkud větší volností stran v rámci procesu – oproti většímu formalismu norimberskému; v praxi se také ve městech magdeburského práva užívaly poněkud mírnější tresty.

Často můžeme vysledovat v praxi diametrálně odlišná řešení zdánlivě obdobných případů, která se mohou jevit jako projev širokého prostoru pro volné úvahy konšelů. Tyto úvahy však přeci jen byly charakterem trestního procesu limitovány a důvod, proč se nám zdá leckdy postup konšelů naprosto svévolný, může spočívat právě v naší neschopnosti nahlédnout některé obyčejově ustálené procesní postupy, resp. instituty. Při výkladu totiž narážíme na naprosto základní problém, který spočívá v tom, že prameny se při důkladnějším pohledu zdají ukazovat pro předbělohorské období na současnou existenci dvou různých trestních procesů.

Existence těchto dvou procesů však je dovoditelná pouze nepřímo na základě soudobých pramenů popisujících konkrétní případy; sepsání městských práv žádné takové dělení neobsahují a i naše starší nauka nečiní ostrých hranic a vychází pro právo městské, stejně jako jsme to učinili při výkladu zemského práva, z jednoty procesu, v jejímž rámci maximálně připouští kombinaci obžalovací zásady s postupně pronikajícími prvky inkvizičního procesu, resp. oficiality. Novější bádání však vcelku přesvědčivě poukazují na to, že daný výklad je realitě vzdálen¹⁸, resp. obstojí pouze pro dobu pobělohorskou, kdy pro městské hrdelní soudnictví (s malými výjimkami) platí, že základní prameny k jeho poznání jsou smolné knihy a smolné spisy, na něž z věcného i procesního hlediska navazující ortelní manuály pražského apelačního soudu. V době pobělohorské až do Tereziány tak máme před sebou obraz obdobný právu zemskému (po většinu jeho vývoje), kdy trestní řízení probíhá zásadně v jednotném procesu, byť může být fakultativně zahajováno soukromou žalobou či z veřejné iniciativy.

V době předbělohorské však zřejmě můžeme dovozovat, že procesní rozdíly byly hlubší a vedle postihu trestných činů pořadem jednotného – v jádru civilního, soukromožalobního procesu, existoval již poměrně vyspělý proces veřejnoprávní, postavený na inkvizičním principu, byť výslovně v městských právech nezakotvený, přičemž kritéria pro to, v jakém procesu bude ten který trestný čin projednáván, byla dána objektivně. Každý z procesů pak disponoval řadou odlišných institutů nejen ve stádiu zahájení řízení, ale i ve stádiu dokazování, ve způsobech rozhodování a přípustnosti opravných prostředků, což vede k závěru, kdy pro dobu předbělohorskou lépe odpovídá realitě nehovořit o jednotném hrdelním procesu, ale o dvou trestních procesech, jež pracovně označujeme jako akuzační a inkviziční¹⁹.

Akuzační proces je v zásadě procesem civilním – pro účely trestání nevýznamně doplněným o některé instituty, jež civilní proces nezná, obdobně jako v právu zemském. Podrobnému popisu procesu se zde vyhneme, problematika přesahuje rámec příspěvku. Pouze shrneme, že rozvoj městského civilního procesu probíhá od 13. století pod silným vlivem německé kolonizace. Procesní ustanovení, se kterými nás podrobně seznamuje Koldín a která v zásadě městské soudy respektovaly, byla sjednocována zejména díky ustálené praxi městského soudu Starého Města pražského. Proces zásadně nebyl zahajován z veřejné iniciativy, nýbrž musel být k jeho započetí podnět, a to formou obeslání k soudu. Na poli dokazování se připouštěly pouze racionální důkazní prostředky, nejdůležitější roli měly

výpovědi svědků („svědomí“) a listinné důkazy. Přísaha mohla být uložena jen jako dodatečný důkaz při důkazní nouzi ve věcech civilních, v trestních věcech tehdy, pokud byl žalovaný důvodně podezřelý, ale předložené důkazy nepokládal soud za dostatečné k rozhodnutí o podrobení tortuře či k odsouzení žalovaného, nebo pokud okolnosti spáchání žalovaného deliktu neumožňovaly bez tohoto důkazu jednoznačnou trestněprávní kvalifikaci. Trestněprávní nálezy městských soudů v akuzčních procesech obsahují zpravidla pouze výrok o vině či nevině obžalovaného a jen výjimečně i výrok o uvěznění a trest, který je obvykle formulován jen všeobecně, přičemž je často ukládána rozsudkem stranám nějaká další povinnost, jako např. náhrada způsobené škody, veřejné přednesení „nápravy“, složení přísahy, podrobení se tortuře apod. Trestněprávní případy tvoří významnou menšinu věcí projednávaných v civilním soudním řízení. Proti rozhodnutím v tomto procesu učiněným bylo přípustné odvolání k pražskému apelačnímu soudu. Odvolání se také v praxi podávala, byť se zdá, že jejich počet byl procentuálně nižší než v civilních věcech.

Inkviziční proces vznikl v církevních kruzích a odtud se přenesl do světského prostředí, kde byl využíván pro postih závažných trestných činů. Počátky inkvizičního procesu spadají do pontifikátu papeže Inocence III. (1198-1216), který provedl změnu dosavadního v církvi obvyklého infamačního procesu, spočívajícího na iracionálních prostředcích (ordály, očistné přísahy), právě na proces inkviziční, založený na racionálním přístupu k dokazování. Inquisitio představovalo prostředek ke zjištění materiální pravdy cestou racionálních důkazních prostředků (hlavně svědecký důkaz). Proces se v církvi používal hlavně v disciplinárním řízení s kněžími. Jedním z racionálních důkazů bylo i doznání obviněného, ale možnost vynucení doznání cestou tortury v počátcích inkvizičního procesu neleží, objevuje se až jako prostředek řízení proti kacířům a heretikům, nadto zpočátku v omezeném rozsahu, v konstituci papeže Inocence IV. „Ad extirpanda“ z roku 1252. Prakticky od počátku existence inkvizičního procesu se v nauce začínají objevovat myšlenky o jeho případném využití ve světském soudnictví. Toto využití je však v praxi evropských soudů doložitelné až na samém sklonku 13. století, kdy se již tortura postupně stává pro inkviziční proces charakteristickou.

Klíčovým pramenem pro poznání zavádění inkvizičního procesu do praxe evropského světského soudnictví (včetně dosud ojedinělých případů užití tortury) je brněnská právní kniha písaře Jana z konce 50. let 14. století. Jako první právní pramen zároveň dosti podrobně upravuje procesní pravidla ukládání a používání tortury, která vycházejí místy téměř doslovně

z Digest, neboť torturu znalo, jak jsme zmínili, již římské právo (hlavně v pozdější době); osoby, které mohly být tortuře podrobeny, jsou dále v městském právu podrobně vymezeny²⁰. Na počátku doby předbělohorské už nabyt městský inkviziční trestní proces včetně pravidel pro užívání tortury v Čechách ustálené podoby, která se později již podstatněji neměnila. Tento předbělohorský inkviziční proces je typickým procesem veřejnoprávním, což platí nikoli jen proto, že zásadně probíhal na základě veřejné žaloby podávané ex officio představitelem státní moci, nýbrž i proto, že obžalovaný zde vystupuje ve formálně i fakticky nerovnoprávním postavení vůči (veřejnému) žalobci, který často personálně splývá se soudcem, resp. je jedním ze členů soudcovského sboru. Na základě výpovědi obžalovaného (často po použití tortury) vynesl pak městský soud rozsudek, zpravidla nepodmíněný či podmíněný trest smrti nebo jiný trest. S podmíněným trestem smrti bývalo spojeno sepsání hrdelního reversu, popřípadě vypovězení z města (panství) a tělesný či mrzačící trest. Pro dobu předbělohorskou nejsou známy doklady o tom, že by proti rozsudku městského soudu v inkvizičním procesu bylo přípustné odvolání, což naznačuje, že tento proces byl pouze jednostupňový.

Jistá hypotetičnost, kterou zde naznačujeme, je částečně dána pramennou nouzí, částečně tím, že dosud ne všechny prameny byly v daném směru důsledně zpracovány. Zdá se přitom, že případy řešené v době předbělohorské v jednom či druhém typu procesu se věcně ani procesně nepřekrývají. Nepřekrývají se zřejmě ani prameny poznání těchto procesů (případy řešené v akuzačním procesu poznáváme v době předbělohorské hlavně z knih čistopisů a z manuálů apelačního soudního dvora, základním pramenem pro poznání případů řešených v inkvizičním procesu jsou pak smolné knihy a smolné zápisy zachycující vyznání osob podrobených útrpnému právu). Koldínova úprava městských práv pak podrobně řeší toliko proces civilní, akuzační. Poslední kapitola věnovaná v podstatě inkvizičnímu procesu zjevně nemá ctizádost předložit kompletní procesní úpravu, ale spíše sjednotit procesní postupy tam, kde se v praxi městských soudů rozkolísaly, jinak ponechává tento proces v rovině obyčejové. Okolnost, že provedené rozlišení dvou procesů není umělé odpovídá nejen společenské realitě, ale i dobovému chápání, se však podává jednak ze systematiky Koldínova díla, jednak z některých výslovných ustanovení. Např. Koldín zavazuje v jednotlivých případech, např. dle čl. M XXXVII. konšely, aby nečekajíce na obžalobu, řízení trestní zavedli a sami důkaz opatřili (!²¹), a ve článku P XXVII se dokonce výslovně kladou na roveň vedle sebe řízení „per accusationem, per inquisitionem judicis, per denunciationem“²².

Věcnou hranici pro určení, který skutek byl projednáván v akuzačním a který v inkvizičním procesu, je velmi obtížné vymezit. Můžeme pouze konstatovat na základě zjevné převahy, že násilná trestná činnost byla – s výjimkou některých nejzávažnějších případů – primárně řešena v akuzačním procesu; knihy nálezů a jim příbuzné prameny, stejně jako předbělohorské manuály apelačního soudu v trestních věcech zachycují viditelnou převahu trestných činů proti životu, zdraví a cti. Oproti tomu smolné knihy – coby základní pramen pro poznání případů řešených v procesu inkvizičním – vykazují výrazně nejvyšší procento deliktů majetkových.

Pokud se podařilo tomuto příspěvku demonstrovat nezbytnost kombinace vytčených principů pro ucelenou podobu trestního procesu a coby inspiraci nastínit přístup, který k dané problematice zaujali naši předkové, byl tím splněn jeho cíl.

Literatura:

- [1] Adamová, K.; Soukup, L.: Prameny k dějinám práva c českých zemích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2004. (Cit.: Zakon sudnyj ljudem, Dekreta Břetislavova, Soběslavovy výsady pro pražské Němce, Statuta Konrádova a Brněnská kniha písaře Jana).
- [2] CONSTITUTIO CRIMINALIS THERESIANA aneb Římské Císařské v Uhřích a Čechách etc. etc. Královské Apoštolské Milosti Marie Terezie Arcí-kněžny Rakouské, etc. etc. hrdelní Právní řád. Ve Vídni u Jána Tomáše urozeného z Trattneru, Cýsařsko – Královskýho Dvorskýho Impresora. 1769.
- [3] z Dubé, Ondřej: Výklad na právo zemské české. In.: CODEX JURIS BOHEMICI. Tomi secundi pars altera, continens Jus Terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV –MI, quam impensis regiae societatis scientiarum Bohemicae. Edidit Hermenegildus Jireček. Str. 356 a násl. Praha: Typis Grégerianis, 1870.
- [4] Hošek, D.: Zemské trestní právo na Moravě (ve 2. polovině 15. století a 1. polovině 16. století). Diplomová práce - rukopis. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- [5] Jireček, H.: Slovanské právo v Čechách a na Moravě. Doba nejstarší: Od prvních zpráv do konce X. století. Praha: Sklad Karla Bellmanna, 1863.
- [6] Jireček, H.: Slovanské právo v Čechách a na Moravě. Doba druhá: Od počátku XI. do konce XIII. století. Praha: Sklad Karla Bellmanna, 1864.

- [7] *JUS REGALE MONTANORUM*. Právo královské horničie. In *CODEX JURIS BOHEMICI*. Tomus primus, aetatem Přemyslidarum continens. Str. 265 a násl. Opera Hermenegildi Jireček. Praha: I. L. Kober, 1867.
- [8] Kaňák, B.: Zvláštnosti průběhu soudního jednání u olomouckého městského práva v hrdelních případech podle procesního řádu z roku 1550. In *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století: Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995*. Redigoval J. Francek, str. 101 a násl. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích a Historický klub – pobočka Pardubice, 1996.
- [9] Klabouch, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967.
- [10] *Knih starého pána z Rožmberka – LIBER DOMINI A ROSENBERG*. In.: *CODEX JURIS BOHEMICI*. Tomi secundi pars altera, continens Jus Terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV –MI, quam impensis regiae societatis scientiarum Bohemicae. Edidit Hermenegildus Jireček. Str. 68 a násl. Praha: Typis Grégerianis, 1870.
- [11] z Koldýna Pavel Kristián: *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Upravil Josef Jireček. Praha: “Všehrd”, 1876.
- [12] Kreuz, P.: K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské. In *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století: Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995*. Redigoval J. Francek, str. 63 a násl. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích a Historický klub – pobočka Pardubice, 1996.
- [13] z Licka, Brikcí M.: *Práva městská*. Dle textu z r. 1536 upravili Josef a Hermenegild Jireček. Praha: “Právníká jednota”, 1880.
- [14] Malý, K.: Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské. In *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století: Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995*. Redigoval J. Francek, str. 7 a násl. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích a Historický klub – pobočka Pardubice, 1996.
- [15] Malý, K.: *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1979.
- [16] Markov, J.: *České žalobní formuláře a reformy Přemysla II. a Karla IV.* Bratislava: Učená společnost Šafaříkova v Bratislavě, 1936.
- [17] Markov, J.: *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII. – XVII. století*. Praha: Academia, 1967.

- [18] Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království českého – Veneuerter Landes Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen: 1627. K vydání připravil Hermenegild Jireček. Praha: F. Tempský, 1888.
- [19] Rauscher, R.: O krádeži a loupeži v českém právu zemském. Bratislava: Nákl. Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, v komisi Frant. Řivnáče v Praze, 1929.
- [20] Rauscher, R.: Usmrcení člověka v českém právu zemském. Bratislava: Nákl. Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, v komisi Frant. Řivnáče v Praze, 1927.
- [21] Roedl, B.: Cestou milosti – hrdelní reversy v praxi českých městských soudů raného novověku. In Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století: Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995. Redigoval J. Francek, str. 41 a násl. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích a Historický klub – pobočka Pardubice, 1996.
- [22] Řád práva zemského – ORDO JUDICII TERRAE. In.: CODEX JURIS BOHEMICI. Tomi secundi pars altera, continens Jus Terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV –MI, quam impensis regiae societatis scientiarum Bohemicae. Edidit Hermenegildus Jireček. Str. 198 a násl. Praha: Typis Grégerianis, 1870.
- [23] Slavíček, J.: Úvod ve studium trestního hmotného práva... Oddělení druhé: Část historická. Praha: V komisi u Františka Řivnáče, 1866.
- [24] Solnař, V.: Z dějin českého zemského práva trestního. (Trestný čin a trest). Praha: Nákladem vydavatelovým, v komisi knihk. Bursík a Kohout, 1921.
- [25] Storch, F.: Řízení trestní rakouské. Část první. J. Otta. Praha, 1887.
- [26] Vrba, J.: České zemské trestní právo ve 14. století. Diplomová práce - rukopis. Brno: Masarykova univerzita, 2003.
- [27] ze Všehrd, M. Viktorin: O právech země české knihy devatery. Vydání nové, upravil Hermenegild Jireček. Praha: Spolek českých právníků "Všehrd", 1874.
- [28] Winter, Z.: Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl II. Praha: V komisi u Františka Řivnáče, 1892.
- [29] Zřízení zemská Království českého XVI. věku. Vydání zpořídili Josef Jireček i Hermenegild Jireček. Praha: Spolek českých právníků "Všehrd", 1882.

Seznam zkratek a zkratkových slov:

Brikcí - Práva městská M. Brikcího z Licka

Koldín - Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyana z Koldína.

Ondřej z Dubé - Pána Ondřeje z Dubé Výklad na právo zemské české (1402 – 1410)

OZZ – Obnovené zřízení zemské pro České země (1627)

ŘPZ – Řád práva zemského – Ordo iudicii terrae.

Tereziána – Constitutio Criminalis Theresiana (1769)

ZZ (letopočet) – Zřízení zemské (vydané roku)

Kontaktní údaje na autora – email:

kucjir@seznam.cz

¹ Stopy této linie lze sledovat v zákazu (své)moci, jenž obsahuje již Zakon sudnyj ljudem: „§ 17 – Moc: Má-li kdo s někým spor a neoznámí to vladykům, ale jedná o své újmě a buď mocí nebo násilím chce prosadit svou, i když tak učiní opravdu, aby dostal své, ať ztratí svou věc a ať ji vrátí. Pakliže vezme něco cizího, ať je bit od vladyky té země, poněvadž se nepodrobuje moci a sám se stává svým mstitelem. A když takto si počíná, ať restituuje to, co vzal.“

² Srov. např. Jireček, H., op. cit. (1863), str. 161: „Počátek takovéto společné ruky hledati třeba v pradávnm zřízení rodův, jenž členům svým, dobrým i zlým, vůči jiných rodů poskytoval ohradu a útulek, tak že rod byl každému hradbou. Za zločiny, od jednotlivého člena spáchané, přejímal rod odpovědnost a pokutu raději než aby ho vydal v ruce protivníkovi. Nejvýrazněji jevílo se toto společné zastupování při vraždě neb zabití, kdež rod vražedníkův podniknul výplatu za hlavu zabitého, aby se smířil s rodem padlého a nadešel vzájemnému konání pomsty rodové. Náhrada neboli výplata platívala se za starodávna v dobytku, později v penězích.“

³ Srov. např. Brikcí: „Každý na svém právě má viněn býti. Kap LXX. art. IX. ACTOR SEQUITUR FORUM REI: Některaký jáhen žaloval v světském saudu na layka, že by jej ranil času nočního. A když jeho layk přísahá odbyl, žádal jest k své straně nálezu, zdali by jáhen také neměl zase jeho žalobě odpovídati? Nalezeno bylo: Poněvadž žalobník má následovati práva, v němž bydlí obžalovaný, má layk na jáhna neb na jiného svěcence žalovati před saudcí duchovním, ale svěcenec má žalovati na layka před světským saudem.“

Nebo Koldín: „N. XXXIX.: Vražedník z hlavy na svém právě sauzen buď, tak jakž o tom nejjasnější kníže a pán, pan Karel Čtvrtý, Římský císař a král Český slavné paměti naříditi a ve dsky zemské v těchto slovích rozkázati vložití ráčil: „Kdož by koli člověka zabil, ten vražedník z toho mordu aneb z hlavy na svém právě anebo saudu, k kterémuž přísluší a příleží, a ne jinam, totižto, zemanín na zemském, man na manském, měšťtín na městském právě naříkán a viněn býti má.“

⁴ Srov. např. Koldín: „N. XLIII.: Což se cizozemcův dotýče, jestli žeby který vraždy se dopustil a postižen byl: na tom právě, kdež skutek vraždy spáchal, sauzen býti má.“

⁵ Čl. 42.: §. Pakli by král český toho ztracence chtěl chovati, tehdy všichni zemané mají jeho prositi, aby jich práva nerušil, a on je má uslyšeti. Pakli by jich neuslyšal, tehdy všecka obec toho hradu neb toho města, kdežby chován byl, má dobývatí, a když dobudú, mají k tomu ztracenci pomstu učiniti a nábytky pobrati; než dědiny vždycky k království mají zůstati.

§. (Druhý obyčej jest): Kdyžby jich král nechťel uslyšeti, tehdy všichni zemané nemají jemu služby ani žádného řádu činiti, dokudž by toho ztracence choval a jim nevydal. ...

⁶ Srov. např. čl. 33. ŘPZ: „§. Kdyžby kto před králem nebo před soudem plným svým počátkem koho zabil, bylby tu popaden, má ihned s'at býti, ale dědiny a zboží jeho nemá ztraceno býti. §. Pakliby ten vrah tu nebyl popaden, a ottud utekl: kdyžby král Český nebo úředníci Pražští na svú přísahu vzali, že sú to viděli, ježto jej zabil, o tu hlavu nemá žádný pónhon býti, ale ten, jenžto má o tu hlavu právo státi, má to vyznání ve dsky vložití, a na jeho dědiny i naň právo vésti plným řádem, jako svrchu psáno jest, jakoby naň plným soudem dovedl. §. A o tu hlavu mezi nimi nemóž smlúva býti bez královy vóle anebo jeho hofmistra.“

⁷ Odras této idee nalézáme v *Majestatis Carolinae*: „CI. De proscriptioe baronum. - O zjevení psance pána: Tomu také chceme, kterýžby pán psanie byl hoden, aby toho konšelé neopúšťeli psáti a psáním jej oznámili; nebo spravedlnost nemá minúti i urozeného.“

⁸ Srov. tamtéž: „C. De proscriptis. - O psancích: „O tom pravieme, že konšelé zemských krajóv zlořečenné a vinné podle řádu zachovalého psáti mají a na smrt dáti; lečby byli páni nebo šlechtici hodni psanie, ti mají prvé opovědiati a věděti dáti pánuom, purkrabíem a popravcem, a oni hned mají to na krále vznésti.“

⁹ Čl. 29. Dále, soudce nikdy nemá soudit sám, nýbrž v přítomnosti kastelána nebo několika urozených; a když soudí vladař, nemá chodit na radu ven ze soudu, nýbrž nechť soudí zasedaje s vojáky (= hradskými družinníky).

Čl. 30. Když je čas, aby se šlo soudit a jsou všichni na místě a vladař nechce jít, nechť soudí soudce s vojáky (= s členy hradske družiny).

Čl. 31. A soudce nebo vladař nechť konají soud vždy z rána a nikdy v hodině odpolední.

¹⁰ OZZ, čl. B XIII: „V následujících věcech není obyčej cedulí řezaných užívati, jako, kdyby kdo obviněn byl:

1. Z mordu.
2. Z provedené moci.
3. Z veyržnosti, kterážby ne na statku, nýbrž na osobě provedená byla.
4. Když se bratrských aneb otcovských podílů žádá.
5. Když se některému kšaftu anebo poslední vůli odpor při dekách zemských klade.
6. Když o dluhy činiti jest, kteříž hlavními listy pojištěny jsau.
7. Když jeden druhého z neřádného zatčení viní, buďto také odhadu aneb obrannímu listu odpor klade.“

¹¹ Viz. dále v souvislosti s výkladem dokazování u postihu násilné kriminality.

¹² Souboji předcházelo symbolické uzavření smlouvy o účasti v souboji (bití klínu v klín), při kterém cíp šatu – suknice – byl symbolem zbraně. Při vlastním souboji byla přesně stanovena pravidla o užití zbraní: mečem bojovali jen svobodní, nesvobodní pak holemi (kyji). Přesně byla upravena i možnost vyhnout se boji, pokud žalobce byl nižšího společenského původu než obžalovaný. Za určitých podmínek mohla dokonce zápasit s vrahem i dívka či žena, přičemž její protivník musel stát ve vykopané jámě po pás.

¹³ Obligatorní účast kněží při ordálech se podává z ustáleného obyčeje, výslovně ji zakotvují např. Statuta Konrádova – viz. dále.

¹⁴ Druhým sborem městské samosprávy byli obecní starší, kteří byli voleni buď při obnově rady nebo krátce po ní na prvním zasedání. Sbor měl obvykle 6 – 12 členů, ale jeho úkoly se omezovaly hlavně na pomoc radě v otázkách souvisejících s hospodařením města.

¹⁵ Apelace k apelačnímu soudu byla umožněna u městských soudů od roku 1548 a fakticky nahradila obracení se k vyššímu právu do Německa.

¹⁶ Měl rozhodnout do čtyř neděl, ale tu lhůtu zpravidla nedodržel.

¹⁷ Čl. N. LVI.: „Byl-li by kdo pro podezření mordu do vězení vzat, a v něm by za šest neděl pořád zběhlých držán byl; a právo o tom by dokonalé vědomosti nemělo, byl-li by týž vězeň takovým mordem vinen, a při jímání jeho žádná taková braň, kterážby v sobě podezřelost toho mordu nesla, při něm by také nalezena nebyla, ani žádný proti němu za původu by se nepostavil: tehdy právo bude moci takového z vězení, vezma ho na čest na víru aneb na dostatečné rukojmě, propustiti.“

¹⁸ Srov. např. KREUZ, P.: Op. cit.

¹⁹ Z hlediska procesního nám dnes nemusí být tento dualismus vzdálen např. s ohledem na platné řešení problematiky soudnictví ve věcech mládeže.

²⁰ Toto vymezení zůstává zásadně neměnné, neboť Brikcí přináší v podstatě překlad brněnské knihy písaře Jana a též Koldínova ustanovení o tortuře jsou prakticky shodná, ať již vycházel ze staršího městského práva nebo přímo z pozdně římských pramenů.

²¹ Děje se tak v kapitole *De questionibus et tormentis* – O trápení aneb útrpném právu, a o popravách. Čl. S. XIX.: „I. Než jestli žeby průvod potom byl ukazován nedostatečný, tak žeby toliko potahové, podezření a některá při takovém člověku nacházela se domnění, to jest, že by toliko *semiplenae probationes* ukázaly: tehdy soudcové k tomu se přičiní, aby pilně vyhledali a gruntovně se vyptali na tu osobu i na zachování její, na předešlé její obyčeje, mravy, kde býval, komu slaužíval, koho se přidržal, dopustil-li jest se předešle jakého a k tomu podobného skutku aneb lotrovství, měl-li jest kdo s ním před právem o jaký podobný skutek činiti a jiných věcech *circumstantií* pošetříc, k tomu i k velikosti skutku, a kde, jakým způsobem, v kterých se ten skutek místech zběhl, jak se vykonal. Pilně a bedlivě také i toho pováží, mohl-li by takové podezřelosti, znamení a domnění za dostatek býti, aby za příčinou jich jakožto člověk podezřelý ku právu útrpnému dán byl.“

²² P. XXVII.: „I. Úředníci, od přísežných jednohokaždeho města nařízení, jako jsau rychtářové, hejtmané, padesátníci, desátníci, služebníci purkmistrovi, branní, ponocní a jiní jim podobní přísežní lidé *denuntiatione*, to jest, skrze vznešení na právo, cožby za potřebu uznali, k přetržení zlého a k zvelebení dobrého vznášeti mehau, a

není potřebí jim žalovati. Nebo přísahu k úřadům svým učinili, aby dobré velebili, zlé tupili, a pokudžby na nich bylo, přetrhovali. Cožby pak koli tak od nich vznešeno bylo, má v tom od přísěžných jim věřeno býti.

II. Neb všechna zavinění lidská k vyhledání přicházejí trojím způsobem. *Per accusationem*, prostředkem žaloby, když jeden proti druhému za původu se postaví, viní ho z skutku spáchaného, žádaje pokuty aneb pomsty právy vyměřené proti němu užiti. *Per inquisitionem judicis*, skrze bedlivé soudci po jistých příčinách, znameních, podezření a jiných k tomu podobných případnostech. *Per denuciationem*, skrze vznešení, kteráž se od přísěžných zjevně aneb tajně vykonávají, a vrchnostem se zprávy činí.“